

Ткачишина О. Р.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЇЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу проблеми соціально-психологічної адаптації студентів у вузі в загальному контексті соціалізації особистості. Практичне дослідження соціально-психологічної адаптації студентів у вузі в залежності від обраної спеціальності може свідчити про індивідуальні (для кожного студента) та загальні (для студентів, які навчаються за однією спеціальністю) закономірності соціалізації особистості у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, соціалізація особистості, особистісні характеристики студентів.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Під впливом розвитку інформаційних технологій змінюється світосприйняття людей, їх світогляд і особистість в цілому. Сучасна людина змушена адаптуватися до нових умов та вимог, що висуває до неї суспільство, наука, техніка. Більші можливості, які з'явилися у людини з появою комп'ютерів змінили її життя, полегшивши його функціонально, ускладнили психологічно. Постає проблема соціально-психологічної адаптації у світі, що постійно змінюється.

Від соціально-психологічної адаптованості особистості залежить успішність її соціалізації. Тісний зв'язок між собою таких понять як “соціально-психологічна адаптація” та “соціалізація” породжують різні погляди у науковців на дану проблему. Так, серед дослідників немає чіткої думки про співвідношення цих понять.

На думку одних авторів, соціалізація являє собою процес засвоєння індивідом соціального досвіду, певної системи знань, норм, цінностей, що дозволяють йому функціонувати [1; 3; 6; 7; 8]. Інші дотримуються думки, що адаптація є одним з етапів соціалізації особистості. На думку Б. Д. Паригіна та інших дослідників, адаптація – частина соціалізації, що є «багатогранним

процесом олюднення, що включає в себе як біологічні передумови, так і безпосередньо саме входження індивіда в соціальне середовище» [10].

Розкриваючи поняття “соціальна адаптація” І. О. Милославова розглядала її як один з механізмів соціалізації особистості, що дозволяє їй активно включатись у різні структурні елементи соціального середовища шляхом стандартизації повторюваних ситуацій. Це, на думку автора, дає можливість особистості успішно функціонувати в умовах динамічного соціального середовища [9, 111-120].

Психологічна адаптація розуміється як один з провідних способів і як необхідна умова соціалізації. Саме так її розглядав Л. С. Виготський (1983), аналізуючи процес входження дитини в нові соціальні ситуації та процес формування у неї певного ставлення до суспільного оточення: зароджуючись у безпосередніх соціальних контактах дитини з дорослими, вищі психічні функції згодом “вростають” у її свідомість [4]. За цих умов розгортаються процеси інтеріоризації соціальних норм і цінностей дитини, коли під час взаємодії з дорослими вона проходить ті форми і той шлях розвитку, що найкраще задовольняють перехід зовнішніх норм і вимог соціально значущої поведінки у внутрішній план її індивідуальної активності. А це, зі свого боку, призводить до формування все нових і нових властивостей особистості, які виступають психологічними засобами побудови більш досконалих стратегій діяльності дитини, досягнення нею вищих рівнів соціалізації [11].

Д. О. Андреева розглядає адаптацію та соціалізацію як єдиний процес взаємодії особистості і суспільства. При цьому адаптація виражає пристосування людини до нової для неї діяльності, будучи умовою соціалізації, що розуміється як процес становлення особистості [2, 62-69]. В інших роботах, навпаки, робиться висновок, що соціалізація особистості, обумовлена в основному впливом з боку соціального середовища, є необхідною умовою адаптації в суспільстві та у конкретному колективі [5, 220].

Стаття ставить за мету з'ясування місця проблеми соціально-психологічної адаптації в загальному контексті соціалізації особистості. На прикладі дослідження студентів – майбутніх програмістів та студентів – майбутніх дипломатів і політологів показано різний ступінь їх адаптованості в процесі навчання у ВНЗ. Психологічні особливості студентів які впливають на їх соціально-психологічну адаптацію характеризують загальний процес соціалізації особистості на етапі навчання у ВНЗ.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

В дослідженні соціально-психологічної адаптації брали участь 60 студентів I-II курсу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Київ). Віковий склад вибірки становив від 16 до 35 років. Дослідження було проведено в 2 етапи.

На першому етапі було здійснено пілотажне дослідження студентів – майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій. Вибірка становила 30 осіб, які навчаються за напрямом “Комп'ютерні науки” [12].

На другому етапі проводилося порівняльне дослідження особистісних характеристик студентів, які навчаються за напрямом “Комп'ютерні науки” з особистісними характеристиками студентів, які навчаються за напрямами “Міжнародні відносини” і “Політологія”. Вибірка (60 осіб) була поділена на дві групи за напрямом навчання і специфікою майбутньої професійної діяльності. Першу групу становили студенти – майбутні програмісти зі спрямованістю професійної діяльності на систему “людина-комп'ютер”, в другу групу увійшли майбутні дипломати і політологи, особливості професійної діяльності яких становлять спілкування та міжособистісні відносини. Групи були однаковими за кількістю осіб та віковим складом.

У процесі дослідження використані методи спостереження, бесіди, а також спеціальні методики (опитувальники): Спілбергера – Ханіна, Г. Айзенка, FPI.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Проаналізувавши отримані результати дослідження, ми дійшли таких висновків:

1) Представленість осіб жіночої статі, які навчаються за напрямом “Комп’ютерні науки” і які прийняли участь у дослідженні становить 6,7%, тоді як студенти чоловічої статі – 93,3%. У групі студентів, які навчаються за напрямками “Міжнародні відносини і дипломатія” і “Політологія міжнародних відносин”, і які прийняли участь у дослідженні чоловіки становлять 36,7%, тоді як жінки - 63,3%. Наведені дані дають змогу стверджувати про певні гендерні відмінності в інтересах, поглядах, нахилах, які впливають на професійне самовизначення.

2) Високий показник особистісної тривожності у студентів – майбутніх програмістів становить 23,3% , тоді як у майбутніх дипломатів і політологів цей показник становить всього 10%. Високий показник ситуативної тривожності у майбутніх програмістів -10%, тоді як у другій групі цей показник відсутній.

3) За методикою FPI високі показники отримані у групі майбутніх програмістів за такими шкалами: а) відвертість (73,3%); б) роздратованість (53,3%); в) емоційна лабільність (46,7%). Високі показники отримані у групі майбутніх політологів і дипломатів за шкалами: а) відвертість (70%); б) екстраверсія-інтроверсія (екставертованість) - 66,7%; в) роздратованість (53,3%).

Детального розгляду потребують стани та властивості особистості які мають високі показники і які суттєво відрізняються в обох групах досліджуваних, що необхідно для кращого розуміння індивідуально-психологічних особливостей студентів в залежності від обраної спеціальності. Так, найбільш цікаві результати отримані у групі майбутніх програмістів які зображено у вигляді гістограми (рис. 1).

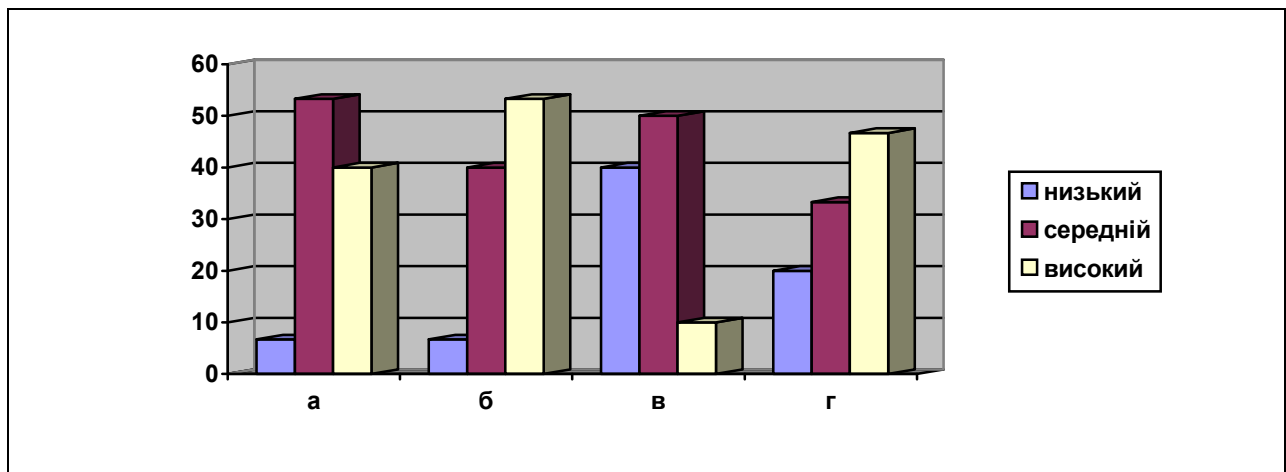

Рис. 1. Показники психологічних особливостей у студентів – майбутніх програмістів: а) рівень спонтанної та реактивної агресивності; б) роздратованість; в) товариськість; г) емоційна лабільність

Характерні для двох досліджуваних груп (програмістів та політологів і дипломатів) високі показники за шкалою “Відвертість” характеризують відношення до соціального оточення і рівень самокритичності. Високі оцінки свідчать про прагнення до довірливо-відвертої взаємодії з оточуючими людьми при високому рівні самокритичності.

Високі показники відвертості можуть бути пов’язані з особливостями сучасної молоді, а саме з більшою сміливістю у висловленні своїх думок, відстоюванні власних інтересів, відвертому висловлюванні почуттів, в порівнянні з молоддю минулих десятиліть. Це здебільшого зумовлено загальними змінами, що відбуваються у світі, а також у нашій країні. Рівень показника відвертості може свідчити про щирість відповідей у досліджуваних підгрупах і є ознакою об’єктивності дослідження.

Високі оцінки за шкалою “Роздратованість”, що також характерні для двох груп досліджуваних, свідчать про нестійкий емоційний стан зі схильністю до афективного реагування. Це може вказувати на наявність певних характерологічних рис в особистості (збудливість, нетерплячість, відсутність терпимості до думок інших людей, які протилежні за змістом поглядам особистості).

Високий рівень показника роздратованості, свідчить про загальні особливості сучасної молоді незалежно від спеціальності навчання. На нього впливають особливості сучасного життя (збільшення інформаційного потоку, прискорення темпів та ритму життя, комп'ютеризація людського суспільства), що є загальними стресорами для людини, особливо чутливою до них є молодь.

Високі оцінки за шкалою “Емоційна лабільність”, отримані у групі майбутніх програмістів вказують на нестійкість емоційного стану, яка проявляється в частих коливаннях настрою, підвищеній збудливості, роздратованості, недостатній саморегуляції. Можна припустити, що особливості емоційної сфери студентів – майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій відіграли певну роль у виборі професії. Оскільки і роздратованість і часті коливання настрою особистості у спілкуванні з іншими ведуть до труднощів та ускладнень у взаєминах з людьми. Професія програміста за своєю специфікою створює систему “людина – комп'ютер”, діяльність в якій значно відрізняється від діяльності в системі “людина – людина”.

Слід відмітити відмінність в отриманих результатах за шкалою “Екстраверсія-інтроверсія”. Так, високий показник за цією шкалою у майбутніх дипломатів і політологів, що становить 66,7% свідчить про їх помітну екстравертованість в порівнянні з майбутніми програмістами – 33,3% (рис. 2, 3).

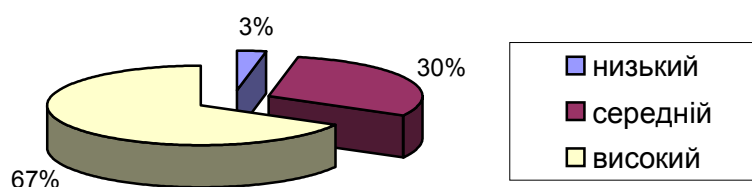

Рис. 2. Показники екстравертованості у студентів – майбутніх дипломатів і політологів

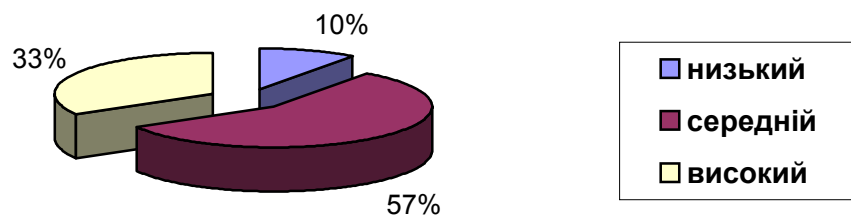

Рис. 3. Показники екстравертованості у студентів – майбутніх програмістів

Цікавими є отримані результати і за іншими шкалами, де показники у двох групах досліджуваних суттєво відрізняються. Так, високий показник спонтанної агресивності у майбутніх програмістів становить 40%, тоді як у групі майбутніх політологів і дипломатів - 23,3%. Високий показник товариськості у першій групі -10%, тоді як у другій -33,3%. Це свідчить про більшу активність у соціальних контактах студентів – політологів і дипломатів на відміну від студентів – програмістів (рис. 4, 5).

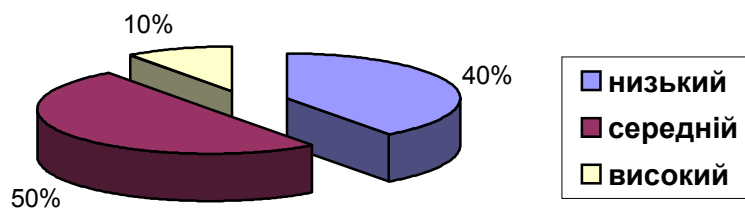

Рис. 4. Показники товариськості у студентів програмістів

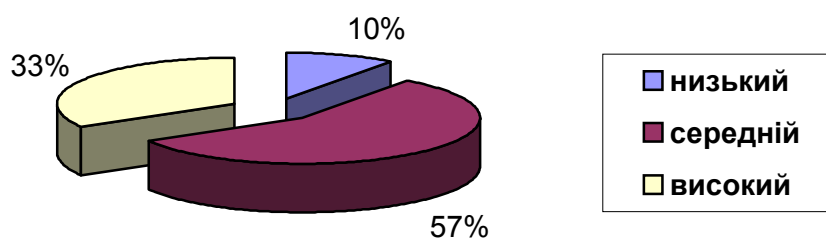

Рис. 5. Показники товариськості у студентів – майбутніх дипломатів і політологів

Високий показник урівноваженості у другій групі становить 40%, а у першій тільки 13,3%, що може свідчити про труднощі та непорозуміння, які виникають при спілкуванні з іншими людьми у майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій. Можна припустити, що саме виявлені особистісні

характеристики студентів, які навчаються за напрямом “Комп’ютерні науки” зумовили їх вибір професії у системі “людина - комп’ютер”.

Практичне дослідження особистісних характеристик студентів – майбутніх фахівців з комп’ютерних технологій та порівняння їх з індивідуально-психологічними особливостями студентів – майбутніх дипломатів і політологів, дає можливість стверджувати про важливу роль цих якостей особистості у виборі професії та в подальшій соціально-психологічній адаптації під час навчання у ВНЗ. Так, можна підсумувати, що студенти які навчаються за напрямами “Міжнародні відносини і дипломатія” і “Політологія міжнародних відносин” виявились більше адаптованими до умов навчання у вузі завдяки таким особистісним характеристикам як урівноваженість, екстравертність, товариськість в порівнянні з майбутніми програмістами. Соціально-психологічна адаптація майбутніх програмістів ускладнюється такими особистісними якостями як високий рівень особистісної тривожності, емоційна лабільність, високий рівень спонтанної агресивності, неуврівноваженість. Можна зробити висновок, що подібні особистісні характеристики мають студенти які навчаються за одним напрямом.

ВИСНОВКИ

Соціалізація яка відбувається протягом усього життя особистості має свої особливості на кожному етапі цього процесу. Так, навчання у ВНЗ відіграє важливу роль в цьому процесі, оскільки відбувається в період становлення особистості. Не можна заперечувати існування тісного зв’язку між соціально-психологічною адаптацією студента у ВНЗ і його соціалізацією на даному етапі.

Особливості соціально-психологічної адаптації студента у ВНЗ залежно від спеціальності навчання обумовлюють повноту та успішність процесу соціалізації особистості. Оскільки основними механізмами соціалізації є діяльність та спілкування, то для студентів вони приймають форму навчальної діяльності в умовах ВНЗ та спілкування з однокурсниками.

В нашому дослідженні особливості спілкування студентів в залежності від спеціальності навчання узагальнені показником товариськості і можуть бути доповнені показниками екстраверсії – інтроверсії.

Підсумовуючи результати практичного дослідження можна зазначити, що студенти які навчаються за напрямками “Міжнародні відносини і дипломатія” і “Політологія міжнародних відносин” виявились більш активними у соціальних контактах і мають більшу потребу у спілкуванні з оточуючими, а також є більш екстравертованими в порівнянні зі студентами, які навчаються за напрямом “Комп’ютерні науки”. Зазначені психологічні особливості студентів свідчать про різний перебіг процесу соціалізації особистості на етапі навчання у ВНЗ в залежності від обраної спеціальності.

Врахування психологічних особливостей студентів, які навчаються за певною спеціальністю та розуміння труднощів, які можуть виникати у них під час навчання у ВНЗ та особистому житті, в процесі організації навчального процесу полегшить їх соціально-психологічну адаптацію та створить умови для гармонійного розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г. М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 1996.– 376 с.
2. Андреева Д. А. О понятии адаптации. Исследование адаптации студентов к условиям обучения в вузе// в сб. Человек и общество. Изд-во ЛГУ, 1973. –С. 62-69.
3. Вейн А. М., Дюкова Г. М., Ступа М. П. Психосоциальные факторы и болезнь// Советская медицина. – 1998. -№3.
4. Выготский Л. С. Собр. соч. в 6 т. Т.3. – М., 1984. – С.5-328.
5. Зотова О. И., Кряжева И. К. Некоторые аспекты социально-психологической адаптации личности// Психологические механизмы регуляции социального поведения. – М.: Наука, 1979. – С. 219 - 233.

6. Киселев Н. М. Социально-педагогические условия адаптации студентов в педагогическом колледже: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – Оренбург, 2000. – 201 с.
7. Клейберг Ю. А. Социальные отклонения молодежи в условиях рынка// Молодежь в условиях социально-экономических реформ. – СПб., 1995. – С. 53-56.
8. Кон И. С. Социализация. –БСЭ, 3-е изд. - Т. 24. – С. 221.
9. Милославова И. А. Адаптация как социально-психологическое явление// Социальная психология и философия: Сб. науч. тр./ Под ред. Б. Д. Парыгина. – Л.: Ленингр. гос. пед. инст., 1973. – Вып.2. – С. 111-120.
- 10.Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории. – М., 1971. –351 с.
11. Петровский А. В. Введение в психологию. – М., 1995.
12. Ткачишина О. Р. Соціально-психологічні особливості студентів – майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій//Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка: Зб. наук. праць у 3-х т. – Чернігів: ЧДПУ, 2005. - №31. – Т.3. – С. 118-122.